

Dr. h. c. Vladimir ŠEKS (Zagreb)

»Božićni ustav«

Uvijek je teško i nezahvalno govoriti o nekom događaju u kojem je čovjek bio jedan od glavnih aktera, pa tako u ovome slučaju i meni. Doista je hvalevrijedna ova inicijativa za održavanjem ovakvog okruglog stola, da se evociraju sjećanja i uspomene na stvaranje višestranačja, među ostalime i na otoku Krku, tada jedinstvenoj općini. Zatim, da se evociraju ne samo sjećanja na stvaranje prvog višestranačja, nego i na prve proplamsaje demokratskih gibanja i na Krku te u Hrvatskoj uopće. Nije samo bit u tome da se prigodničarski dozovu uspomene, mora uvijek postojati neka dublja svrha u svemu tome, naime u održavanju ovakvih sličnih događanja. Moraju se moći iz njih izvući određene pouke i ohrabrenja za sadašnjost i budućnost, da to budu nekakvi impulsi različitim područjima djelovanja, a u svrhu sveukupnog boljitka naše domovine ili njezinih dijelova.

Ova demokratska gibanja i prevrati 1989. i 1990. godine u Hrvatskoj, naravno i na otoku Krku, bili su samo kap u moru sveukupnih tadašnjih zbivanja u cijeloj istočnoj i jugoistočnoj Europi: SSSR-u, Čehoslovačkoj, Mađarskoj, Poljskoj, Jugoslaviji itd.

Na ovim prostorima imali smo prvi demokratski prekretnički pokret, Ilirski pokret. Nakon toga trebalo je čekati puno godina, sve do 1971. godine i do pojave, za razliku od Ilirskog, jednog čisto nacionalnog pokreta – Hrvatskog proljeća. Nadalje, 1989. godine padom Berlinskog zida događa se potres na političkoj karti jugoistočne Europe koji zahvaća i Hrvatsku, a s njom i otok Krk. I ovdje na Krku, kao i diljem Hrvatske, tada su se počeli stvarati preduvjeti „demokratske revolucije“. To je, dakle, značilo pojavu gibanja i otklona od jednostranačkoga, totalitarnog i autoritarnog društvenog poretka te pojavu pokreta koji je težio ostvarenju demokratskog sustava. Godine 1971. događao se pokret koji je za

cilj imao nacionalnu nezavisnost u sklopu jugoslavenskih granica i promjenu sustava, tj. oživotvorenje onoga što se, posebice u vrijeme Češkog proljeća, nazivalo „socijalizmom s ljudskim licem“. Ti i takvi ideali „socijalizma s ljudskim licem“ nažalost se nisu ostvarili, nego su se slijedom događaja pretvorili u svoju negaciju. Zbog toga je i došlo do hrvatskog demokratskog revolucionarnog gibanja 1989. godine, kada su se iznjedrile sve težnje gotovo svih slojeva hrvatskog naroda različitih političkih predznaka za ostvarenjem hrvatske samostalnosti, uključujući i velik dio tadašnjeg hrvatskog socijalističko-komunističkog *establišmenta* koji se usvajanjem zakona, koji je omogućio prve višestranačke izbore, priklonio glavnoj matici hrvatskog društva. No tada su još samo neki stidljivo progovarali o potpunoj samostalnosti. Naime, prvotna je namjera bila stvoriti demokratsku hrvatsku državu u sklopu konfederalnog saveza jugoslavenskih republika. Dakle, željelo se u takvom sustavu konfederacije ostvariti nacionalne i socijalne ciljeve hrvatskoga naroda. Slijed događaja išao je potpuno drugim smjerom jer su se određene političke snage u tadašnjoj Jugoslaviji (Srbiji) protivile modelu konfederativne države i transformaciji u taj sustav mirnim demokratskim putem, kao što se to dogodilo u Čehoslovačkoj. Te su se snage žustro protivile i stvaranju saveza suverenih republika te omogućivanju demokratskog razlaza. Nažalost, svi smo bili svjedoci kasnijih događanja, tj. krvavog razlaza. Glavni i ključni krivac za krvavi razlaz i raspad SFRJ bio je Slobodan Milošević na čelu velikosrpskog imperijalnog projekta za stvaranje velike Srbije i njezinu hegemoniju u Jugoslaviji.

Htio bih se sada vratiti na glavnu temu ovog okruglog stola: »Božićni«, odnosno »Krčki ustav«. Naime, gotovo 80 posto teksta iz krčkoga je nacрта Ustava *ad litteram* preneseno u konačnu verziju »Božićnoga ustava« koji je izglasan 22. prosinca 1990. godine. »Božićni«, odnosno »Krčki ustav«, slobodan sam reći, nastao je prije svega u zatvorima i tamnicama, u Staroj Gradiški i Lepoglavi, gdje su hrvatski politički uznici i kažnjenici sanjali slobodu i demokraciju, gdje su snili Hrvatsku kao slobodnu i demokratsku zemlju. Za te su svoje snove plaćali visoke cijene.

»Krčki (Božićni) ustav« svoje je prvotno uobličavanje dobio u Društvu hrvatskih književnika u Zagrebu 28. veljače 1989. godine, kada se ondje okupio inicijativni krug sa svrhom stvaranja Hrvatske demokrat-

ske zajednice. Tada sam dobio zadaću da priprelim i iznesem prve strateške osnove tadašnjeg državotvornog pokreta, odnosno Hrvatske demokratske zajednice. Dakle, osnovno je pitanje nama svima tamo okupljenima bilo: kakvu hrvatsku državu želimo? Nakon toga dobio sam prigodu da na 1. općem saboru HDZ-a 24. i 25. veljače 1990. godine u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog priprelim izlaganje o novome hrvatskom Ustavu, u kojem sam iznio cijelu projekciju i arhitekturu budućega Ustava. U krčki Nacrt hrvatskog Ustava, koji sam kao predsjednik Komisije za ustavna pitanja Sabora pripremio zajedno s dr. Smiljkom Sokolom, dr. Krunislavom Olujićem i dr. Ljubomirom Valkovićem u Malinskoj, u Haludovu od 1. do 15. kolovoza 1990., ugrađene su ideje koje sam iznio 28. veljače 1989. u Društvu hrvatskih književnika, potom projekciju i arhitekturu budućeg hrvatskog Ustava koje sam izložio na I. općem Saboru HDZ-a 24. i 25. veljače 1990. godine. Oko 2/3 „Krčkog ustava“ odnosile su se na prava i slobode čovjeka.

Htio bih se ukratko osvrnuti i na metodologiju rada na krčkom Nacrtu Ustava. Naime, svatko od suradnika pisao bi određene članke Nacrta Ustava, nakon čega bi uslijedio dogovor i rasprava o svakom pojedinom članku te pokušaj njegova integriranja u cjelokupni tekst, a na kraju bi se zapisalo konačno rješenje. Krčki Nacrt Ustava pretrpio je vrlo male stilske i semantičke izmjene u kasnijem radu na konačnom tekstu Ustava, kada se u rad uključila nekolicina vrhunskih eksperata iz različitih područja. U taj nacrt uneseni su najviši standardi koji se odnose na ljudska prava i slobode, a koji su bili također zastupljeni u različitim međunarodnim pravnim i inim dokumentima. Osobno sam posebno nastojao da se u Ustav unesu i neke odredbe nacrta ustava Stjepana Radića koji, nažalost, nikad nije bio realiziran, npr. odredbe o cenzuri, zabrani nečovječnog postupanja i mučenja, kao i odredbu da se nitko ne može opravdati za nezakonito postupanje ako bi djelovalo po „višem nalogu“. Posebno bih istaknuo jedan splet odredbi. Naime, svi su dotadašnji raniji ustavi u raznim zemljama tzv. narodne demokracije jamčili slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti. Ali ne i izražavanja. Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti bez slobode izražavanja tek je puka fraza bez pokrića, nije nikakva sloboda, nego samo velika laž. Zato je i ta odredba o slobodi izražavanja pomno integrirana u Nacrt hrvatskog Ustava.

Namjerno je pri izradi krčkog Nacrta propušten jedan dio, koji nije radila stručna skupina u Malinskoj. To je bio uvod, odnosno proslov, koji je predsjednik Tuđman osobno napisao te nazvao Izvorišnim osnovama. Njih treba i danas razumjeti, shvaćati te primjenjivati, i njihov duh, kao i sadržaj. One su, naime, ključ za razumijevanje hrvatske prošlosti i sadašnjosti, ali i budućnosti. U njima nije samo izražena puka historiografija „od stoljeća sedmog“ hrvatske državnosti, nego i zrcaljenje te oživotvorivanje hrvatske državne misli tijekom stoljeća prisutnosti hrvatskog naroda na ovim prostorima. A posebno je na ovome mjestu hrvatskog Ustava naznačeno kako je hrvatska državnost imala jedno od uporišta u odluci Hrvatskog sabora od 29. listopada 1918. godine o raskidu državnopravnih veza Hrvatske s Austro-Ugarskom. Tu sam odluku integrirao u odluku Hrvatskog sabora od 8. listopada 1991. te sam po uzoru na spomenutu odluku iz 1918. potonju nazvao odlukom o raskidu državnopravnih veza Republike Hrvatske s republikama i pokrajinama koje su tvorile bivšu SFRJ. Spomenute Izvorišne osnove, čiji je tvorac bio dr. Tuđman, osim dijela o ostvarivanju hrvatske državnosti kroz odluke Hrvatskoga sabora, sadrže i dio o ostvarivanju hrvatske državnosti u razdoblju Drugoga svjetskog rata i nakon njega. U tom se dijelu, što je posebno važno, navodi da je Republika Hrvatska nastala na stečevinama ZAVNOH-a, AVNOJ-a, Ustava Narodne Republike Hrvatske iz 1947. godine, Ustava Socijalističke Republike Hrvatske iz 1963. godine te Ustava iz 1974. godine, nasuprot Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. U tim je dijelovima Hrvatske spomenuta činjenica bila osobito važna jer je upravo NDH omogućio da fašistički režim okupira značajni dio hrvatske obale i otoka.

Dakle, važnost »Božićnog ustava« očituje se u utemeljivanju Hrvatske na najnovijim demokratskim dostignućima te njezinu projektiranju kao demokratske i socijalne države, koja ima svoje uporište u antifašističkim temeljima, ali i u odbacivanju komunističkog sustava. Znači, ovaj je Ustav zasnovan na odbacivanju te prevladavanju i lijevih i desnih totalitarnih ideologija. Zato on ima svoje povijesno značenje i mjesto te na neki način, prema riječima dr. Tuđmana, predstavlja hrvatsku svjetovnu Bibliju, kojoj se uvijek iznova valja vraćati. Njegove izmjene i dopune nisu dirale u ovu supstanciju i temelj, a prema mišljenju

brojnih svjetskih eksperata »Božićni ustav« postao je jedan od najdemokratskijih i najhumanijih ustava u svjetskim razmjerima.

Stoga je dobrodošla organizacija ovakvih i sličnih okruglih stolova kako bi se podsjetilo javnost da je rađanje te stvaranje hrvatskog Ustava istodobno bilo i rađanje te stvaranje demokratske i socijalne hrvatske države.

Hrvatska je u ovom kratkom hodu od 25 godina u velikoj mjeri ostvarena kao demokratska država, prevladao se vremenski kratak, ali povijesno dugačak put u oživotvorenju demokratskih institucija, no predstoji nam još dalek put u ostvarivanju Hrvatske kao socijalno pravedne države. Nijedna demokracija, sa svim svojim institucijama, nema svoju pravu svrhu i cilj bez socijalnog pokrića. Dakle, sva moguća prava i slobode na neki način gube na svojoj vrijednosti ako narodu nije prije svega omogućena sloboda života dostojnog čovjeka i preživljavanja od vlastita rada. Zato je hrvatski Ustav jedna nedovršena priča, a zadaća je sadašnjih i budućih generacija dovršiti je. Moramo, dakle, Hrvatsku oživotvoriti i kao socijalnu državu. Katolička crkva i druge vjerske zajednice u Hrvatskoj imaju važnu ulogu u svemu tome. Ostvarenjem Hrvatske kao socijalne države ostvaruje se i kršćanski nauk, točnije socijalni nauk Katoličke crkve. To dvoje, hrvatski Ustav i socijalni nauk Crkve, na istom su tragu, a i druge vjerske zajednice svojim se učenjima pridružuju tome smjeru.

Siguran sam da su svi oni koji su početkom 90-ih sudjelovali u rađanju hrvatske demokracije, hrvatski branitelji i svi poginuli za Hrvatsku u Domovinskome ratu imali pred očima viziju Hrvatske kao demokratske i ravnopravne zajednice svih njezinih građana, socijalno pravedne države. Smatram da bi ove navedene riječi o socijalno pravednoj Hrvatskoj trebale biti zaključne misli i ovoga okruglog stola, a i onih koji će možda uslijediti u povodu obilježavanja obljetnice Ustava RH.